

КОРЕКЦІЙНА ПЕДАГОГІКА

УДК 376-056.262/.263-053.5:159.944.4

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-9208-2026-2-112-124>

FEATURES OF STRESS RESISTANCE OF YOUNG SCHOOLCHILDREN WITH FUNCTIONAL SENSORY DIFFICULTIES IN CONDITIONS OF PERMACRISIS

ОСОБЛИВОСТІ СТРЕСОСТІЙКОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ФУНКЦІОНАЛЬНИМИ СЕНСОРНИМИ ТРУДНОЩАМИ В УМОВАХ ПЕРМАКРИЗИ

Illia KOLISTRATENKO,

Postgraduate Student at the
Department of Special Psychology,
Faculty of Special Education
and Social Policy,
Dragomanov Ukrainian State
University
9, Pirogova Str., Kyiv, 01601,
Ukraine

Ілля КОЛІСТРАТЕНКО,

аспірант кафедри спеціальної
психології,
факультет спеціальної освіти
та соціальної політики,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова
вул. Пирогова, 9, м. Київ, 01601,
Україна

i.kolistratenko@std.edu.edu.ua
orcid.org/0009-0004-5484-1195

ABSTRACT

The article explores the pressing psychological and pedagogical issue of developing resilience in primary school students with functional sensory impairments (visual or auditory modalities) under conditions of permacrisis. The scientific problem addressed in the study lies in the necessity to rethink adaptation mechanisms for children with developmental deficits in response to the challenges of a prolonged systemic crisis characterized by constant security and social instability. The purpose of the work is to identify specific patterns of psycho-emotional reactions to chronic stress in students with functional sensory impairments and to substantiate special pedagogical conditions for enhancing their resilience.

The author is the first to consider resilience not merely as a static psychological trait but as a dynamic process determined by the ability of a child with functional sensory impairments to perform selective filtration of stress-inducing stimuli of a permacrisis through the resources of intact sensory systems. Based on the analysis of empirical data obtained during a diagnostic experiment, it was established that students with functional sensory impairments (both visual and auditory) exhibit critically low levels of resilience.

Specific sensory phenomena were identified: "acoustic shock" in children with visual impairments due to excessive load on the auditory channel, and "information vacuum" in children with hearing impairments, leading to profound visual disorientation during danger.

Compared to traditional methods, the article introduces novel approaches by scientifically substantiating a stress-overcoming model based on the principle of sensory filtration. It is proven that a key condition for increasing adaptability is the conscious limitation of the load on vulnerable analyzers while simultaneously relying on intact perception systems (tactile grounding for individuals with visual impairments and visual safety algorithms/pictograms for those with hearing impairments). The proposed methodology allows for the transformation of students' coping strategies from passive avoidance to conscious self-regulation. The practical significance of the study lies in the possibility of integrating these algorithms into the educational process of special education institutions to minimize the risk of secondary traumatization in children.

Key words: *resilience, functional sensory impairments, permacrisis, coping strategies, visual impairment, hearing impairment.*

Вступ. Сучасний період розвитку українського суспільства характеризується тривалим перебуванням у стані «пермокризи» – терміна, що описує стан безпервної, вже навіть системної та кумулятивної кризи (пандемія, повномасштабна війна, соціально-економічна нестабільність). Таке середовище висуває екстремальні вимоги до адаптаційних механізмів особистості. Особливо вразливою категорією в цих умовах є молодші школярі з функціональними сенсорними труднощами (зорової чи слухової модальності). Для цієї групи дітей стабільність зовнішнього середовища є базовою умовою не лише психічного здоров'я, а й адекватного функціонування збережених аналізаторів. До того ж для учнів молодших класів із функціональними сенсорними порушеннями (зорової чи слухової модальності) ситуація перманентного стресу стає додатковим чинником, що ускладнює процес компенсації основного порушення та інтеграції в освітній простір.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю перегляду традиційних корекційних підходів, які зазвичай розраховані на короткочасні стресові ситуації, тоді як умови пермокризи вимагають від спеціальної педагогіки розробки стратегій тривалого супроводу та стабілізації сенсорного досвіду дитини. В умовах пермокризи сенсорні порушення стають не просто фізичним дефіцитом, а фактором, що радикально викривляє сприйняття загрози: учні з порушеннями зору стикаються з надмірним акустичним тиском, а учні з порушеннями слуху – з інформаційним вакуумом та дезорієнтацією.

Для учнів із порушеннями слуху та учнів порушеннями зору сенсорний дефіцит стає бар'єром для отримання повної інформації про джерела небезпеки. В учнів із порушеннями зору неможливість візуально оцінити ситуацію або побачити емоції дорослих під час тривоги посилює відчуття безпорадності та провокує розвиток високої фонової три-

вожності. Критичною проблемою стає акустичне перевантаження, яке в умовах війни перетворює слух із засобу компенсації на джерело травматизації. В учнів із порушеннями слуху обмеженість вербальної комунікації та неможливість адекватно відреагувати на звукові сигнали загрози (сирени, вибухи, команди) призводять до дезорієнтації та навіть соціальної ізоляції в кризових умовах. Постає проблема візуальної та вібраційної дезорієнтації, коли дитина втрачає відчуття безпеки через неможливість вчасно отримати та інтерпретувати оповіщення про загрозу.

Стресостійкість у цій категорії школярів не є лише внутрішнім ресурсом, а значною мірою залежить від якості компенсаторних механізмів та зовнішньої підтримки. Потреба у розробці спеціальних стратегій підтримки дітей із функціональними сенсорними труднощами у кризовий період є гострим запитом сучасної спеціальної психології та педагогіки. Ми досліджуємо суперечність між потребою в інтенсифікації корекційно-розвиткової роботи та об'єктивним зниженням когнітивного й емоційного ресурсу дітей через сенсорне перевантаження. Проблема дослідження полягає у визначенні спеціальних педагогічних умов, за яких формування стресостійкості відбуватиметься не всупереч сенсорним порушенням, а з опорою на збережені аналізаторні системи та адаптацію довілля.

Теоретико-методологічне підґрунтя для вивчення особливостей розвитку дітей із функціональними сенсорними труднощами закладено у фундаментальних працях класиків вітчизняної спеціальної педагогіки та психології. Зокрема, питання компенсації та корекції психічного розвитку дітей із функціональними сенсорними порушеннями (зорової чи слухової модальності) для організації освітнього процесу, досліджували М. Ярмаченко, Л. Фомічова [9]; Є. Синьова, І. Сасіна, Т. Гребенюк [8], В. Засенко, С. Литовченко, О. Таранченко [4, 5] та інші, обґрунтовуючи роль збережених аналізаторів у процесі адаптації до середовища. Проблема формування стресостійкості, адаптивного освітнього середовища та психологічної готовності до викликів у дітей із особливими освітніми потребами перебуває у центрі уваги таких сучасних дослідників, як О. Вовченко [5], В. Жук [4], О. Круглик [3], В. Олефір [6] та ін. У їхніх працях наголошується на важливості створення адаптивного освітнього середовища, яке б мінімізувало вплив деструктивних чинників на емоційну сферу дитини.

Поняття «пермокризи» та її впливу на освітній процес є порівняно новим для спеціальної педагогіки. Проте загальні аспекти життєстійкості (резильєнтності) особистості в екстремальних умовах розглядаються у публікаціях В. Крайнюк [1]; С. Максименка, С. Кузікової, В. Зливкова [7].

Попри значну кількість напрацювань, питання специфічної взаємодії сенсорних бар'єрів та хронічного стресу (пермокризи) саме у молодших

школярів із функціональними сенсорними труднощами (зорової чи слухової модальності) залишається недостатньо висвітленим.

Мета статті – визначити наявний рівень стресостійкості та особливості сенсорної сфери в учнів із функціональними сенсорними труднощами (зорової чи слухової модальності) в умовах тривалої кризової ситуації.

Відповідно до мети дослідження, для проведення експериментальної частини роботи було визначено такі завдання:

1. Для діагностики сенсорного профілю виявити індивідуальні особливості сенсорного реагування (феномени гіпер- та гіпочутливості) в учнів із функціональними сенсорними труднощами, що загострюються під впливом зовнішніх подразників в умовах пермокризи.

2. Оцінити психоемоційний стан і визначити рівні ситуативної та особистісної тривожності, а також специфічні прояви стресу (емоційні та вегетативні реакції), детерміновані ситуацією тривалої соціальної нестабільності.

3. Проаналізувати ресурси та з'ясувати наявність й зміст інтуїтивних способів саморегуляції, які учні використовують для компенсації сенсорного та емоційного дискомфорту.

4. Надати типологізацію рівнів стресостійкості на основі отриманих даних за психофізіологічними, емоційними та поведінковими показниками, визначити та схарактеризувати рівні стресостійкості учнів із порушеннями слуху та порушеннями зору.

Методи та методики дослідження. Реалізація мети дослідження передбачала застосування комплексу взаємодоповнюючих методів, що дозволили об'єктивізувати стан стресостійкості учнів молодших класів із функціональними сенсорними труднощами. Теоретико-методологічний етап базувався на аналізі та систематизації наукових джерел у галузях сурдопедагогіки, тифлопедагогіки та психології стресу, що дало змогу уточнити зміст поняття «пермокриза» стосовно освітнього процесу в спеціальних закладах освіти.

Експериментальна процедура дослідження була організована як констатувальний етап, спрямований на діагностику стану учнів за трьома визначеними критеріями: психофізіологічний (сенсорний профіль), емоційно-вольовий (адаптивність) та когнітивно-поведінковий (копінг-стратегії).

Для оцінки психофізіологічного критерію (сенсорного профілю) застосовувався метод цілеспрямованого педагогічного спостереження за реакціями учнів на інтенсивні зовнішні подразники (акустичні та візуальні) в умовах реальних кризових ситуацій (повітряні тривоги, перебування в укриттях). Оцінка емоційно-вольового критерію (адаптивності) здійснювалася за допомогою експертного оцінювання (опитування педагогів та вихователів) щодо динаміки емоційних станів учнів та їхньої

здатності до саморегуляції в умовах тривалої напруги. Діагностика когнітивно-поведінкового критерію (копінг-стратегій) передбачала використання адаптованих проєктивних методик та аналіз продуктів діяльності учнів, що дозволило виявити переважаючі типи реакцій на труднощі.

Специфіка експериментальної процедури полягала в обов'язковому врахуванні типу сенсорного порушення: для учнів із порушеннями слуху методики були візуалізовані та в мірі необхідності супроводжувалися жестовою мовою/дактилем, а для учнів із порушеннями зору – надавалися в доступній аудіальній формі з опорою на тактильні відчуття. Такий підхід забезпечив валідність результатів та дозволив зафіксувати ступінь вразливості учнів із функціональними сенсорними труднощами до деструктивних чинників перемокризи.

Для кількісного та якісного аналізу показників за визначеними критеріями було використано діагностичний інструментарій. Так, для вивчення психофізіологічних особливостей учнів використовувався модифікований «Сенсорний профіль» (за В. Данн) [10], адаптований для виявлення рівнів сенсорної гіперчутливості в умовах стресу [11]. Використовувалися карти спостереження за вегетативними реакціями учнів (тремор, зміна ритму дихання, стереотипії) під час дії критичних подразників.

Для вивчення емоційно-вольових особливостей використовувалася методика «Шкала тривожності» (адаптація для дітей за Ч. Спілбергером – Ю. Ханіним), а також проєктивна методика «Мій емоційний стан» (у формі тактильного моделювання для учнів із порушеннями зору та візуально-графічного відображення для учнів із порушеннями слуху). Це дозволило оцінити динаміку внутрішнього напруження та здатність учня до вольової мобілізації.

Вивчення когнітивно-поведінкових особливостей базувалось на адаптованому опитувальнику «Coping Strategy Indicator» (Дж. Амірхана) [2] у формі структурованого інтерв'ю, де варіанти відповідей супроводжувалися піктограмами (для учнів із порушеннями слуху) або чітким аудіальним описом ситуацій (для учнів із порушеннями зору). Також застосовувався метод моделювання проблемних ситуацій («Як я дію, коли стає страшно»), що дозволило виявити реальні поведінкові патерни учнів.

Використаний інструментарій дав змогу отримати об'єктивні дані про стан учнів, мінімізуючи вплив їхніх фізичних обмежень на процес тестування.

Результати та дискусії. У межах експериментальної роботи було залучено 56 школярів із закладів освіти Київщини, Сумщини та Харківщини. Групу учасників сформували учні з функціональними порушеннями зору (n=25) та з функціональними порушеннями слуху (n=31).

Методика експериментального дослідження базувалася на методологічних засадах сурдопедагогіки та тифлопедагогіки. Діагностичний комплекс містив три серії завдань, орієнтованих на виявлення особливостей сенсорного профілю, стану емоційно-вольової сфери та специфіки когнітивно-поведінкових реакцій учнів. Опишемо завдання більш детально.

У межах першої серії дослідження аналізувався психофізіологічний критерій, що визначав особливості сенсорного профілю дитини. До ключових показників було віднесено: рівень сенсорної чутливості (диференціація гіпер- та гіпочутливості), здатність до саморегуляції в ситуаціях сенсорного перевантаження, а також соматичні маркери стресу – якість сну та апетиту. Діагностика здійснювалася за допомогою опитувальника «Сенсорний профіль» (W. Dunn) та спеціально розроблених анкет для батьків.

Так, сенсорний профіль допомагав зрозуміти, до якої з чотирьох категорій сенсорної обробки схильна дитина:

– Сенсорний пошук (Seeking) – дитина активно шукає додаткових відчуттів.

– Уникнення (Avoiding) – дитина намагається обмежити кількість подразників.

– Сенсорна чутливість (Sensitivity) – дитина занадто гостро реагує на звичайні подразники (наприклад, ярлики на одязі).

– Низька реєстрація (Registration) – дитина «не помічає» подразників (наприклад, не реагує, коли її кличуть по імені).

Додатковим інструментом дослідження виступили напів структуровані анкети для батьків, адаптовані до викликів сьогодення. Їхнє впровадження обґрунтоване необхідністю верифікації результатів тестування та вивчення динаміки соматичних показників (сну, апетиту) у контексті адаптації молодших школярів до кризових умов.

У межах другої серії досліджувався емоційно-вольовий критерій, що визначає адаптивність молодших школярів. До аналізу було включено показники рівня тривожності, схильності до деструктивних емоційних проявів (агресії, істеричних станів, замкненості), а також здатності до вольової концентрації в умовах подразників (шуму або ситуативної небезпеки). Діагностичний комплекс містив тест тривожності (Р. Темпл, М. Доркі, В. Амен) та проєктивні методики («Малюнок сім'ї», «Неіснуюча тварина»), що дозволило виявити приховані афективні стани дітей.

Третя серія дослідження була присвячена когнітивно-поведінковому критерію, спрямованому на вивчення сформованості копінг-стратегій у молодших школярів. Основними показниками виступили: наявність навичок конструктивного подолання стресу, здатність до вербалізації запиту про допомогу та рівень когнітивної гнучкості в умовах непередбачуваних змін (зумовлених реаліями перемокризи). Діагностика здійсню-

валася шляхом цілеспрямованого спостереження за ігровою діяльністю та застосування модифікованого опитувальника копінг-стратегій, адаптованого до вікових особливостей дітей.

Таким чином, організація експериментального дослідження передбачала три послідовні етапи:

1. Діагностика сенсорної сфери. На початковому етапі основну увагу було зосереджено на виявленні специфіки функціональних сенсорних труднощів та їхнього безпосереднього впливу на особливості сприйняття довкілля молодшими школярами. Це дозволило визначити індивідуальні сенсорні бар'єри, що виникають в учнів із порушеннями зору та порушеннями слуху в процесі їхньої життєдіяльності.

2. Оцінка психологічного стану в умовах пермокризи. Другий етап був спрямований на комплексне вивчення психологічних реакцій дітей на тривалий вплив хронічного стресу. Зокрема, аналізувалися особливості емоційного реагування, рівень тривожності та стан адаптаційних механізмів дитини в умовах постійної соціальної та безпекової нестабільності.

3. Аналіз кореляційних зв'язків. Заключний етап передбачав встановлення та статистичне підтвердження взаємозв'язку між типом функціональних сенсорних труднощів (зорової чи слухової модальності) та рівнем дезадаптації учнів. Це дало змогу виявити, як конкретні сенсорні дефіцити обтяжують перебіг стресових реакцій та впливають на формування копінг-стратегій молодших школярів.

Аналіз результатів констатувального експерименту дозволив виявити специфічну динаміку стресових реакцій в учнів із функціональними сенсорними труднощами. Отримані дані підтвердили загальну тенденцію до низького рівня стресостійкості (68% вибірки), що в умовах пермокризи проявляється через декомпенсацію основних аналізаторних систем.

В учнів із порушеннями зору виявлено феномен «акустичного перевантаження», а саме: звуки повітряної тривоги та гучний шум в укриттях сприймаються не як сигнали небезпеки, а як фізичний біль, що викликає вегетативні порушення (тахікардію, тремор, паніку). В умовах тривалої кризової ситуації слуховий аналізатор втрачає свій адаптивно-компенсаторний потенціал, перетворюючись на основне джерело сенсорного перевантаження та посилення стресових реакцій.

В учнів із порушеннями слуху зафіксовано візуальну гіперзбудливість. Постійна потреба контролювати простір поглядом призводить до швидкого зорового виснаження, що провокує розсіювання уваги та зниження когнітивної працездатності.

Результати дослідження підтверджують критичне зростання ситуативної тривожності в учнів. В умовах пермокризи класичний цикл стресу

деформується – відсутність етапу плато призводить до того, що механізми адаптації працюють у режимі хронічної мобілізації, що виснажує нервову систему дитини.

Результати діагностики за методикою Дж. Амірхана (J. Amirkhan) виявили виразну тенденцію до домінування пасивних стратегій подолання стресу серед молодших школярів з функціональними сенсорними труднощами. Найбільш поширеними виявилися стратегії «уникнення» та «пошук соціальної підтримки», тоді як активний копінг (самостійне розв'язання проблем) було зафіксовано лише у 12% учасників вибірки.

Було встановлено специфічні відмінності у поведінкових реакціях залежно від типу сенсорного дефіциту. Так, учні з порушеннями зору найчастіше демонструють паттерн «фізичного афіліативного зв'язку» (тактильного тримання за дорослого). Це свідчить про значний дефіцит особистісної автономності та потребу в зовнішньому «сенсорному орієнтирі» для зниження рівня тривоги. В той же час учні з порушеннями слуху схильні до соціальної депривації та комунікативного відсторонення в моменти небезпеки. У ситуаціях пермокризи бар'єр у спілкуванні інтерпретується ними як додатковий чинник загрози, що провокує захисну реакцію у вигляді самоізоляції та відмови від взаємодії. Таким чином, сенсорні труднощі детермінують вибір менш адаптивних стратегій, що в умовах хронічного стресу посилює психологічну вразливість дітей.

Аналіз отриманих даних свідчить про домінування низького рівня стресостійкості в обох категоріях досліджуваних.

У групі учнів із порушеннями зору (60% – низький рівень) встановлено, що головним чинником дестабілізації є виснаження слухового аналізатора. В умовах пермокризи, коли звукові сигнали (сирени, різкий шум) асоціюються з прямою загрозою, компенсаторна роль слуху нівелюється. Діти демонструють стан «акустичного завмирання», що супроводжується вегетативними реакціями та іноді повною відмовою від самостійного орієнтування в просторі. Лише 8% учнів цієї групи виявили високу стійкість, що пояснюється наявністю попереднього позитивного досвіду подолання труднощів та високим рівнем підтримки психолого-педагогічного супроводу.

У групі учнів із порушеннями слуху (54,8% – низький рівень) вразливість зумовлена специфікою інформаційного стресу. Відсутність чітких візуальних алгоритмів та неможливість почути вербальні заспокоєння дорослих призводять до дезорієнтації. Емоційна нестабільність у цих учнів часто трансформується у поведінкову агресію або глибоку апатію, що є захисною реакцією на «візуальний хаос» навколишнього середовища. Середній рівень (35,5%) притаманний учням, які здатні до саморегуляції лише за наявності зрозумілої візуальної структури подій.

Отже, отримані результати підтверджують нашу тезу про те, що пермокриза діє як «підсилювач» сенсорного дефіциту. Поєднання хронічного соціального стресу з обмеженими можливостями сприймання світу призводить до швидкої декомпенсації учнів. Низький відсоток високого рівня стресостійкості (8,7%) в обох групах свідчить про те, що природні адаптаційні ресурси молодших школярів із функціональними сенсорними труднощами є недостатніми для самостійного протистояння тривалій кризи. Діти даної категорії потребують цілеспрямованої психолого-педагогічної підтримки з боку дорослих.

Констатувальний етап дослідження довів, що сенсорні порушення в умовах пермокризи діють як резонатори стресу. Низька стресостійкість учнів зумовлена не лише психологічними факторами, а й «сенсорним виснаженням». Це повністю підтверджує нашу гіпотезу про необхідність розробки методики, яка б базувалася на захисті вразливого аналізатора (акустичний захист для дітей з порушеннями зору, візуальна стабілізація для з порушеннями слуху) та формуванні адаптивних копінг-стратегій через збережені канали сприймання.

Висновки. Результати дослідження підтверджують, що в умовах пермокризи функціональні сенсорні труднощі (зорової чи слухової модальності) стають критичним фактором дезадаптації молодших школярів. Встановлено, що подолання високого рівня ситуативної тривожності потребує переходу від пасивних копінг-стратегій до формування навичок свідомої саморегуляції. Ключовою умовою підвищення стресостійкості учнів є максимальне використання ресурсів збережених аналізаторних систем за умови суворого дозування навантаження на вразливі канали сприймання, що дозволяє мінімізувати психоемоційне виснаження в період тривалої соціальної нестабільності.

Для проведення констатувального експерименту нами було визначено три ключові критерії, що дозволяють комплексно оцінити стан стресостійкості учнів із функціональними сенсорними труднощами (зорової чи слухової модальності).

Психофізіологічний критерій, який спрямований на виявлення індивідуальних особливостей обробки сенсорної інформації, порогів чутливості збережених аналізаторів та швидкості настання сенсорної втоми. Було зафіксовано, що в умовах пермокризи «сенсорний профіль» учнів із функціональними сенсорними труднощами зазнає деформації: у дітей із порушеннями зору спостерігається гіперакузія (хвороблива чутливість до звуків), а у дітей із порушеннями слуху – візуальна гіперпильність (постійне очікування візуального підтвердження безпеки).

Емоційно-вольовий критерій, спрямований на оцінювання здатності учня із функціональними сенсорними труднощами зберігати емоційну рівновагу та довільність поведінки в стресовій ситуації. Результати пока-

зали високий рівень емоційної лабільності (різкі зміни настрою) та низький рівень самоконтролю під час тривожних подій.

Когнітивно-поведінковий критерій, спрямований на аналіз наявних в арсеналі учня способів подолання труднощів. Констатовано домінування пасивних стратегій (уникнення, «завмирання») або деструктивних форм поведінки через нерозуміння алгоритмів безпеки.

У результаті проведеного дослідження особливостей стресостійкості учнів молодших класів із функціональними сенсорними труднощами (зорової чи слухової модальності) в умовах пермокризи зроблено такі висновки:

Пермокриза як деструктивний чинник. Встановлено, що умови тривоги кризи (війна, соціальна нестабільність) кардинально змінюють механізми адаптації учнів із функціональними сенсорними труднощами. На відміну від короточасного стресу, пермокриза викликає кумулятивний ефект, за якого сенсорні порушення стають «підсилювачами» психоемоційного виснаження.

Експериментально підтверджено домінування низького рівня стресостійкості серед досліджуваних (60% учнів з порушеннями зору та 54,8% учнів із порушеннями слуху). Виявлено взаємозв'язок між типом сенсорного порушення та характером стресової реакції, а саме: в учнів із порушеннями зору стрес блокує слухову компенсацію, викликаючи стан панічного «завмирання», а в учнів із порушеннями слуху стрес провокує поведінкову агресію або соціальний аутизм через неможливість візуально структурувати простір навколо себе.

Доведено, що формування стресостійкості в даній категорії учнів буде ефективним за умови впровадження спеціальної методики, яка включає: сенсорний захист (мінімізація навантаження на вразливий канал сприймання); ресурсну компенсацію (розвиток копінг-стратегій з опорою на збережені аналізатори) та корекцію взаємодії (адаптація стилю комунікації педагога до потреб дитини в стані тривоги).

Отримані результати підтверджують гіпотезу дослідження проте, що стресостійкість учнів із функціональними сенсорними порушеннями (зорової чи слухової модальності) в умовах пермокризи не є сталою величиною, а може бути зміцнена через цілеспрямовану адаптацію сенсорного середовища та навчання учнів специфічним алгоритмам саморегуляції. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на розробку індивідуальних корекційних програм для різних підгруп учнів залежно від глибини сенсорної втрати.

Література

1. Крайнюк В. М. Психологія стресостійкості особистості : монографія. Київ : Ніка-Центр, 2007. 432 с.
2. Крапива М. Адаптація методики Дж. Амірхана «Індикатор коупінг-стратегій». *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2025. Випуск 26. С.110–117. DOI <https://doi.org/10.30970/PS.2025.26.13> (дата звернення: 22.04.2026).
3. Круглик О.П. Міжособистісна комунікація з особами з порушеннями слуху як психологічна основа розвитку міжособистісних стосунків. *Наукові записки. Серія педагогічні науки. Випуск CLXIV* (164). Том 2. 2025. Київ : Гельветика. DOI: <https://doi.org/10.31392/NZ-udu-164-2.2025.06> (дата звернення: 20.04.2026).
4. Литовченко, С. В., Вовченко, О. А., Таранченко, О. М., Жук, В. В., Литвинова, В. В. Проектування психологічно комфортного простору у закладі освіти в умовах воєнного часу : Науково-практичний семінар, 22 травня 2024 р. До Всеукраїнського фестивалю науки. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, (2024). 6(1). С.1–5. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6125> (дата звернення: 22.04.2026).
5. Литовченко С.В., Литвинова В.В., Засенко В.В., Вовченко О.А. Сучасні технології реалізації змісту освіти дітей з порушеннями слуху в умовах кризових ситуацій: навчально-методичний посібник. Київ: Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2025. 380 с. URL: <https://ispukr.org.ua/?p=14531> (дата звернення: 20.04.2026).
6. Олефір В. О. Взаємозв'язок життєстійкості, допінг-стратегій та психологічного благополуччя. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Психологія»*. 2011. № 981. Вип. 47. С. 168–172. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPC_2011_981_47_38 (дата звернення: 22.04.2026).
7. Особистість як суб'єкт подолання кризових ситуацій : психологічна теорія і практика : монографія / за ред С. Максименка, С. Кузікової, В. Злиwkова. Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2017. 540 с.
8. Синьова, Євгенія Павлівна, Ірина Олександрівна Сасіна, and Тетяна Миколаївна Гребенюк. Комплексний підхід у реабілітації дітей з інвалідністю по зору. Diss. Інтерсервіс, 2019. URL: https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=sSVvly0AAAAJ&start=20&pagesize=80&sortBy=pubdate&citation_for_view=sSVvly0AAAAJ_kc_bZDykSQc (дата звернення: 20.04.2026).
9. Ярмаченко Микола Дмитрович та розвиток української сурдопедагогіки : монографія / за ред. Л.І.Фомічової. Київ : Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2018. 172 с.
10. Dunn W. Supporting children to participate successfully in everyday life by using sensory processing knowledge. *Infant and Young Children*. 2007. 20, 84–101.
11. Luiza Salomão Tazinaffo, Bianca Brunelli Wolf, Amanda Mota Pacciullo Sposito. Performance of Daily Living Activities of Autistic Children With Sensory Processing Difficulties: Caregivers' Perceptions. *Occupational Therapy International*. March 20262026(1). DOI:10.1155/oti/5556699 (дата звернення: 22.04.2026).

References

1. Krainiuk, V. M. (2007). Psykholohiia stresostiikosti osobystosti [Psychology of personality resilience] (Monograph). Nika-Tsentr. [in Ukrainian].
2. Krapyva, M. (2025). Adaptatsiia metodyky Dzh. Amirkhan «Indikator koupinh-stratehii» [Adaptation of J. Amirkhan's methodology "Coping Strategy Indicator"]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia psykholohichni nauky*, (26), 110–117. <https://doi.org/10.30970/PS.2025.26.13>. [in Ukrainian].
3. Kruhlyk, O. P. (2025). Mizhosobystisna komunikatsiia z osobamy z porushenniamy slukhu yak psykholohichna osnova rozvytku mizhosobystisnykh stosunkiv [Interpersonal communication with persons with hearing impairments as a psychological basis for the development of interpersonal relationships]. *Naukovi zapysky. Seriiia pedahohichni nauky*, 164(2). Helvetika. <https://doi.org/10.31392/NZ-udu-164-2.2025.06>. [in Ukrainian].
4. Lytovchenko, S. V., Lytvynova, V. V., Zasenka, V. V., & Vovchenko, O. A. (2025). Suchasni tekhnohohii realizatsii zmistu osvity ditei z porushenniamy slukhu v umovakh kryzovykh sytuatsii: navchalno-metodychnyi posibnyk [Modern technologies for implementing the educational content for children with hearing impairments in crisis situations: A training manual]. *Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology of the NAES of Ukraine*. Retrieved from: <https://ispukr.org.ua/?p=14531>. [in Ukrainian].
5. Lytovchenko, S. V., Vovchenko, O. A., Taranchenko, O. M., Zhuk, V. V., & Lytvynova, V. V. (2024). Proiektuvannia psykholohichno komfortnoho prostoru u zakladi osvity v umovakh voiennoho chasu [Designing a psychologically comfortable space in an educational institution in wartime conditions]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy* [Herald of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine], 6(1), 1–5. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6125>. [in Ukrainian].
6. Maksymenko, S., Kuzikova, S., & Zlyvkov, V. (Eds.). (2017). Osobystist yak subiekt podolannia kryzovykh sytuatsii: psykholohichna teoriia i praktyka [Personality as a subject of overcoming crisis situations: Psychological theory and practice] (Monograph). *Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko*. [in Ukrainian].
7. Olefir, V. O. (2011). Vzaïmozv'iazok zhyttiistiikosti, dopinh-stratehii ta psykholohichnoho blahopoluchchia [Interrelation between resilience, coping strategies, and psychological well-being]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriiia «Psykholohiia»*, (981), 168–172. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPC_2011_981_47_38. [in Ukrainian].
8. Syniova, Ye. P., Sasina, I. O., & Hrebenuk, T. M. (2019). Kompleksnyi pidkhid u reabilitatsii ditei z invalidnistiu po zoru [A comprehensive approach to the rehabilitation of children with visual impairments] [Doctoral dissertation summary, Interservis]. Google Scholar. [google.com](https://scholar.google.com). [in Ukrainian].
9. Yarmachenko, M. D., & Fomichova, L. I. (Ed.). (2018). Yarmachenko Mykola Dmytrovych ta rozvytok ukraïnskoi surdopedahohiky [Mykola Dmytrovych Yarmachenko and the development of Ukrainian surdopedagogy] (Monograph). National Pedagogical Dragomanov University. [in Ukrainian].
10. Dunn, W. (2007). Supporting children to participate successfully in everyday life by using sensory processing knowledge. *Infant and Young Children*, 20(2), 84–101. [in English].
11. Tazinaffo, L. S., Wolf, B. B., & Sposito, A. M. P. (2026). Performance of daily living activities of autistic children with sensory processing difficulties: Caregivers' perceptions. *Occupational Therapy International*, 2026(1). doi.org. [in English].

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено актуальну психолого-педагогічну проблему формування стресостійкості молодших школярів із функціональними сенсорними труднощами (зоровою чи слуховою модальністю) в умовах пермокризи. Наукова проблема статті полягає у необхідності переосмислення механізмів адаптації дітей із дефіцитарним розвитком до викликів тривалої системної кризи, що характеризується постійною безпековою та соціальною нестабільністю. Метою роботи є виявлення специфічних особливостей психоемоційного реагування школярів із функціональними сенсорними труднощами на хронічний стрес та обґрунтування змісту спеціальних педагогічних умов підвищення їхньої резильєнтності.

Автор вперше розглядає стресостійкість не лише як статичну психологічну властивість, а як динамічний процес, детермінований здатністю дитини з функціональними сенсорними труднощами здійснювати селективну фільтрацію стресогенних стимулів пермокризи через ресурси збережених аналізаторних систем. На основі аналізу емпіричних даних, отриманих під час констатувального експерименту встановлено, що школярі із функціональними сенсорними труднощами (зоровою чи слуховою модальністю) мають критично низький рівень стресостійкості. Виявлено специфічні сенсорні феномени: «акустичний шок» у дітей із порушеннями зору внаслідок надмірного навантаження на слуховий канал та «інформаційний вакуум» у дітей із порушеннями слуху, що спричиняє глибоку візуальну дезорієнтацію під час небезпеки.

Порівняно з традиційними методиками, стаття привносить нові підходи, оскільки в ній науково обґрунтовано модель подолання стресу, що базується на принципі сенсорної фільтрації. Доведено, що ключовою умовою підвищення адаптивності є свідоме обмеження навантаження на вразливі аналізатори за одночасної опори на збережені системи сприймання (тактильне заземлення для осіб із порушеннями зору та візуальні алгоритми-пиктограми для осіб із порушеннями слуху). Запропонована методика дозволяє трансформувати копінг-стратегії учнів від пасивного уникнення до свідомої саморегуляції. Практична значущість роботи полягає у можливості інтеграції цих алгоритмів в освітній процес спеціальних закладів освіти для мінімізації ризику вторинної травматизації дітей.

Ключові слова: стресостійкість, функціональні сенсорні труднощі, пермокриза, копінг-стратегії, порушення зору, порушення слуху.

Дата першого надходження статті до видання: 24.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 08.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)